

Dómsmálaráðuneytið

Sölvhólgötu 7

101 Reykjavík

Reykjavíkurborg

Ráðhús Reykjavíkur, Tjarnargötu 11

101 Reykjavík

Efni: Umsögn Reykjavíkurborgar um drög að skýrslu í tilefni af þriðju allsherjarúttekt Sameinuðu þjóðanna á stöðu mannréttindamála á Íslandi, mál nr. 134/2021.

Reykjavíkurborg hefur jafnræði borgaranna og mannréttindi að leiðarljósi í öllu starfi og hefur einsett sér að vera í fararbroddi í mannréttindamálum. Í mannréttindastefnu Reykjavíkurborgar eru mannréttindaákvæði stjórnarskrárinnar og alþjóðlegir sáttmálar lagðir til grundvallar, svo sem Barnasáttmáli og samningur Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Umsögn þessi tekur mið af atriðum sem Reykjavíkurborg telur íslensk stjórnvöld þurfa að leggja áherslu á við heildarúttekt á stöðu mannréttindamála á Íslandi.

Liður 14-16: Innlend mannréttindastofnun og landsáætlun um mannréttindi

Reykjavíkurborg styður stofnun sjálfstæðrar innlendra mannréttindastofnunar á Íslandi. Þó er ljóst að huga þarf að ýmsum þáttum til að slík stofnun skili árangri. Tryggja þarf fjármagn og sérfræðinga af ólíkum sviðum með ólíka þekkingu. Þrátt fyrir að víða innan stjórnkerfisins starfi stofnanir og sérfræðingar á ólíkum sviðum mannréttindamála er mikilvægt að geta þess að engin af núverandi stofnunum ríkisins fer sérstaklega með málefni hinsegin fólks né aldraðra. Innlend mannréttindastofnun þarf að vera sjálfstæð en á sama tíma að starfa í nálægð við stjórnkerfið til að geta haft áhrif á stefnumótun. Líkt og fram kemur í skýrslunni hefur undirbúningur slíkrar stofnunar verið í farvatninu í mörg ár og fagnaðarefni að hún verði nú að veruleika.

Liður 20-26: Jafnrétti kynjanna

Í lið 21 kemur fram að samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða hafi fyrst og fremst farið fram í gegnum kynjaða fjárlagagerð. Reykjavíkurborg telur mikilvægt að aðferðum samþættingar sé einnig beitt við alla aðra stefnumörkun, sbr. 30. gr. laga nr. 150/2020 um jafna stöðu og jafnan rétt kynjanna.

Jafnréttisstofu hefur verið falið eftirlit með framkvæmd löggjafar á sviði jafnréttismála og í greinargerð með frumvarpi sem varð að lögum nr. 150/2020 um jafna stöðu og jafnan rétt kynjanna kemur fram að einu stöðugildi verði bætt við starfsemi Jafnréttisstofu til að sinna auknum verkefnum stofnunarinnar. Reykjavíkurborg telur öflugt eftirlit undirstöðu þess að jafnréttislögum verði fylgt eftir og því sé ástæða til að auka enn frekar við starfslíð Jafnréttisstofu.

Liður 32-33: Staðalímyndir og fræðsla

Í lið 32 er fjallað um jafnréttis- og kynjafræðslu í skólastarfi. Reykjavíkurborg telur jákvætt að lög nr. 150/2020 um jafna stöðu og jafnan rétt kynjanna kveði á um menntun á þessu sviði, t.a.m. með kennslu um málefni fatlaðs fólks og hinsegin fólks. Hins vegar er erfitt að neita því að jafnréttiskennslu í skólum landsins hefur lengi verið ábótavant. Kveðið hefur verið á um jafnréttiskennslu í skólum í fjölda mörg ár, t.d. með eldri jafnréttislögum sem og í aðalnámskrá frá árinu 2011. Árangur jafnréttisfræðslu hér á landi hefur lítið verið skoðaður af hinu opinbera og hefur jafnréttiskennsla oft hvílt á herðum einstakra kennara. Þá hafa námsgögn á þessu sviði verið af skorum skammti. Þrátt fyrir metnaðarfulla stefnu í nýjum jafnréttislögum og í aðalnámskrá er nauðsynlegt að gæði jafnréttiskennslunnar verði fylgt eftir með kerfisbundnum breytingum ef stefnan á að bera árangur. Ef vel er staðið að jafnréttis- og kynjafræðslu í skólastarfi má ætla að áhrif þess megi gæta á öðrum sviðum samfélagsins og í öðrum verkefnum sem unnið er að, t.d. gegn kynbundnu náms- og starfsvali og kynbundnu ofbeldi.

Reykjavíkurborg telur einnig mikilvægt að auka fræðslu um staðalímyndir á grundvelli kynþáttar og uppruna. Í því samhengi þarf að hafa í huga að ákveðnir hópar upplifa margþætta mismunun, en konur af erlendum uppruna geta t.a.m. orðið fyrir mismunun á grundvelli kyns, uppruna og kynþáttar.

Reykjavíkurborg tekur undir með skýrsluhöfundum að á síðustu árum hefur Jafnréttisstofa staðið fyrir ýmsum verkefnum til að vinna gegn neikvæðum staðalímyndum í samfélaginu. Þrátt fyrir að vera fámenn hefur jafnréttisstofu verið falið það yfirgripsmikla verk að vinna gegn neikvæðum staðalímyndum byggðum á kynþætti, þjóðernisuppruna, trú, lífsskoðun, fötlun, skertri starfsgetu, aldri, kynhneigð, kynvitund, kyneinkennum og kyntjáningu. Að mati Reykjavíkurborgar kallar þetta verkefni eftir víðtækri þekkingu úr ólíkum áttum og meta þarf hvort öflug mannréttindastofnun yrði enn betur til þess fallin að sinna slíku starfi í framtíðinni. Reykjavíkurborg telur að öðrum kosti mikilvægt að Jafnréttisstofa verði eflað og starfslið hennar stækkað svo að hún geti sinnt þessu verkefni.

Að lokum telur Reykjavíkurborg rétt að nefna undir þessum lið mikilvægi þess að efla þekkingu kennara á sviði jafnréttisfræðslu. Með því að gera jafnréttis- og kynjafræði skyldufag innan kennaranáms má tryggja að kennarar hafi þekkingu til að sinna jafnréttisfræðslu og hafi tæki og tól til þess að samþætta jafnréttis- og kynjafræði inn í þau fög sem kennd eru.

Liður 35: Löggjöf um bann við mismunun

Undir lið 35 er annars vegar fjallað um lög nr. 86/2018 um jafna meðferð einstaklinga á vinnumarkaði óháð kynþætti, þjóðernisuppruna, trú, lífsskoðunum, fötlun, skertri starfsgetu, aldri, kynhneigð, kynvitund, kyneinkennum og kyntjáningu. Hins vegar er fjallað um lög nr. 85/2018 um jafna meðferð óháð kynþætti og þjóðernisuppruna sem gilda á öllum sviðum samfélagsins utan vinnumarkaðar.

Löggjöfin hefur það að markmiði að koma á og viðhalda jafnrétti fólks á öllum sviðum samfélagsins. Reykjavíkurborg telur að þrátt fyrir miklar framfarir á sviði jafnréttismála síðustu ár þurfi að bregðast við kerfisbundnum rasisma hér á landi. Ójöfnuður getur verið innbyggður inn í félagslega kerfið í gegnum ýmiskonar verklag og venjur. Einstaklingar geta ýtt undir ójöfnuð í samfélaginu með hegðun sinni, en einnig á kerfisbundinn rasismi sér djúpar rætur innan margra stofnana samfélagsins. Hans verður m.a. vart í námsefni sem kennt er í skólum, sem hluti af orðalagi á umsóknar- og eyðublaðum á vegum heilbrigðisstofnanna eða í viðmóti opinberra starfsmanna gangvart skjólstæðingum af erlendum uppruna. Á þennan hátt stuðla stjórnvöld að því að viðhalda fordómum í samfélaginu. Því er mikilvægt að aukin áhersla verði lögð á að útrýma mismunun og hatursorðræðu og virkja stofnanir ríkisins til að vinna saman með almenningi að því að útrýma rasisma. Aukin fræðsla meðal almennings, bæði í

atvinnulífi og innan menntakerfisins, er áhrifamikil leið til að sporna gegn rasisma í samfélaginu. Þá má læra marga af nágrönum okkar á Norðurlöndum sem hafa nú þegar náð miklum árangri í baráttunni gegn kerfisbundnum rasisma.

Liður 39: Réttindi hinsegin fólks

Í lið 39 er fjallað um réttindi hinsegin fólks. Þrátt fyrir jákvæðar breytingar á lagaumhverfinu til handa hinsegin fólki, þá sérstaklega með tilkomu laga nr. 80/2019 um kynrænt sjálfræði, telur Reykjavíkurborg rétt að vekja athygli á eftirfarandi atriðum. Vorið 2020 tóku gildi nýjar breytingar á Barnalögum nr. 76/2003 sem viðurkenna trans fólk sem foreldra með því að taka mið af breytingum á kynskráningu sem og hlutlausri kynskráningu. Við gerð breytinganna var þó ekki tekið mið af gagnrýni og ábendingum sem komu fram í umsögnum mannréttinda- og lýðræðisskrifstofu Reykjavíkurborgar og Samtökunum '78. Þrátt fyrir að taka mið af breyttri kynskráningu festa lögin yfirburðarstöðu síns gagnkynhneigðra foreldra í sessi og innlima trans fólk inn í þá mismunun sem samkynja pör hafa hingað til upplifað. Eins á eftir að aðlaga önnur lög og reglugerðir í samræmi við ákvæði laga nr. 80/2019 um kynrænt sjálfræði.

Liður 40-46: Kynbundið ofbeldi og heimilisofbeldi

Líkt og fram kemur í skýrslunni hafa íslensk stjórnvöld tekið til ýmissa aðgerða til að sporna gegn ofbeldi. Þá hefur Ísland ekki farið varhluta af #Metoo vitundarvakningunni. Aftur á móti er langt síðan íslensk stjórnvöld framkvæmdu lýðræðilegar rannsóknir í þeim tilgangi að meta útbreiðslu og þróun allra birtingarmyndna ofbeldis sem falla undir gildissvið Ístanbúl samningsins. Langt er liðið síðan síðasta könnun var gerð á þessu sviði og náði hún einvörðungu til kvenna.

Liður 47-53: Fræðsla og forvarnir gegn ofbeldi

Undir lið 47 kemur fram að samþykkt hafi verið aðgerðaráætlun um forvarnir gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni fyrir árin 2021 til 2025 og að aðgerðir áætlunarinnar séu að fullu fjármagnaðar. Reykjavíkurborg vill áréttta mikilvægi þess að verkefninu fylgi fjármagn til sveitarfélaganna, en í áætluninni kemur fram að sveitarfélögin samþætti forvarnir inn í allt skólakerfið.

Reykjavíkurborg telur einnig þörf á sérstakri fræðslu um ofbeldi og forvarnir í tengslum við stöðu hinsegin barna og ungmenna, feitra barna og ungmenna, barna og ungmenna með sérþarfir, fatlaðra barna og ungmenna, barna og ungmenna af erlendum uppruna og barna sem skera sig úr sökum trúarbragða eða tungumáls. Einnig væri slík fræðsla mikilvæg í tengslum við fullorðna einstaklinga úr þessum hópum. Þessir hópar eru allir taldir upp í handbókinni *Ofbeldi gegn börnum – hlutverk skóla* og eru þar nefndir undir fyrirsögninni „Nemendur sem þarfnast sérstakrar umhyggju“. Nauðsynlegt er að litið sé til þessara hópa og bætt í forvarnir og vitundarvakningu á stöðu þeirra.

Samantekt

Framangreindar athugasemdir voru unnar af sérfræðingum mannréttinda- og lýðræðisskrifstofu Reykjavíkurborgar. Reykjavíkurborg telur skýrslu stjórnvalda í tilefni af þriðju allsherjarúttekt Sameinuðu þjóðanna á stöðu mannréttindamála á Íslandi draga fram ýmsar jákvæðar breytingar sem gerðar hafa verið á sviði mannréttinda hér á landi frá síðustu úttekt. Þó dregur skýrslan nær einvörðungu fram það sem þegar hefur verið áorkað en gefur ekki alltaf rétta mynd af stöðu mála. Enn eru tækifæri

til umbóta þar sem ákveðnir hópar verða ítrekað undir í samfélaginu. Er þá sérstaklega litið til einstaklinga af erlendum uppruna, fatlaðra einstaklinga, hinsegin fólks og eldri borgara. Þrátt fyrir þau jákvæðu skref sem tekin hafa verið, t.a.m. með lögum nr. 80/2019 um kynrænt sjálfræði, hefur ekki verið brugðist fyllilega við mismunun á vissum sviðum samfélagsins og ekki hefur alltaf verið tekið tillit til athugasemda frá hagsmunaaðilum. Þá tekur skýrslan ekki til stöðu aldraðra á Íslandi en hagsmunasamtök og aðrir hagaðilar hafa komið á framfæri ábendingum um það sem betur má fara í þeim málaflokki. Reykjavíkurborg telur mikilvægt að skýrsluhöfundar skoði meðfylgjandi umsögn og hafi hana til hliðsjónar við gerð skýrslunnar.

Anna Kristinsdóttir

mannréttindastjóri

mannréttinda- og lýðræðisskrifstofa Reykjavíkurborgar